

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1.1. ΤΟ ΧΑΣΜΑ ΠΟΥ ΔΙΕΥΡΥΝΕΤΑΙ

Ξεκινώ παραθέτοντας τρία κριτικά σχόλια για την αρχιτεκτονική, από τον ημερήσιο τύπο:

Στο φύλλο του Observer στις 24 Αυγούστου του 1969, οι Smithsons σημείωσαν σχετικά αναφερόμενοι στον Mies van der Rohe:

«Εμφανίζονται δύο ξεχωριστά, αλλά αντίστοιχα συμπληρωματικά θέματα: μία σχεδόν αυτόνομη, επαναληπτική, ουδετεροποιητική επιφάνεια· και ένα κτίριο με δομή ανοιχτού χώρου και ένα ήρεμο, πράσινο αστικό πρότυπο.

Αυτά, μαζί, αποτελούν την αθανασία του Mies».

Συγκρίνεται το σχόλιο αυτό με αυτό που ακολουθεί, που είναι απόσπασμα από την εφημερίδα Daily Mail (10 Οκτωβρίου) του ίδιου έτους:

«Οι εργολάβοι ευχαριστήθηκαν ιδιαίτερα όταν το νέο τους οικιστικό σχέδιο πήρε ματ' επαίνων άδεια λειτουργίας, και εξεπλάγησαν όταν το τοπικό δημοτικό συμβούλιο δεν ήταν σε θέση να βρει κανέναν εθελοντή για να παραστεί στην τελετή των εγκαινίων.

Πραγματικά αναστατώθηκαν όταν τα μέλη του συμβουλίου περιέγραψαν το σχέδιο ως «τερατούργημα» συγκρίνοντάς το με χωριό κάποιας φυλής στα βάθη της Αφρικής».

Στην συνέχεια συγκρίνεται αυτό το σχόλιο με την δήλωση που η εφημερίδα Observer (10 Αυγούστου 1969) απέδωσε σε έναν ψυχίατρο:

«Τα μισά νοσοκομεία ψυχικών νοσημάτων θα ήταν άδεια και οι ψυχίατροι θα είχαν χάσει τις δουλειές τους, αν κάθε σπίτι είχε δύο λουτρά και ηχομόνωση στις κρεβατοκάμαρες».

Εξετάζοντας αυτές τις τρεις δηλώσεις διαπιστώνουμε ότι απεικονίζουν με διαφορετικό τρόπο η καθεμιά, την απεγνωσμένη ανάγκη που υπάρχει στις μέρες μας, για θεμελιωμένες ψυχολογικές πληροφορίες που θα τροφο-

δοτήσουν τις διαδικασίες παραγωγής σχεδιασμού. Η σημείωση των Smithsons εκπροσωπεί τον αφηρημένο οπτικό προσανατολισμό της πλειονότητας της αρχιτεκτονικής θεωρίας και κριτικής, και έρχεται σε σημαντική αντίθεση με την ιατρική γνώμη των ψυχιάτρων. Αλλά ακόμη και μέσα στην οπτική αυτή πειθαρχία η διάλεκτος και τα σημαινόμενα δεν βρίσκονται στην διάθεση του αμύητου ούτε είναι ιδιαίτερα σαφή για τον επαίοντα. Η σημείωση της εφημερίδας Daily Mail αναφέρεται στο πρόβλημα ότι πολλοί άνθρωποι δεν φαίνεται να προβληματίζονται τόσο πολύ σοβαρά για τα κτίρια όσο γίνεται από τους επαγγελματίες αρχιτέκτονες. Η δήλωση του ψυχιάτρου απεικονίζει την ευρεία αντίληψη ότι οι αλλαγές στην κοινωνική ζωή και στην ποιότητα της ζωής σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν μια θετική κατεύθυνση, και πως σε ορισμένες περιπτώσεις η ανάπτυξη του σχεδίου είναι σε θέση να επιδεινώσει την κοινωνική και ψυχολογική πίεση και το άγχος. Ένα κεντρικό σημείο όλων αυτών των απόψεων είναι ο αριθμός των ατόμων που ασχολούνται με την παραγωγή των κτιρίων αυτών. Για παράδειγμα, είναι πιθανό και τα τρία αυτά σχόλια να έχουν γίνει σε σχέση με την ίδια ομάδα κτιρίων. Αλλά παρόλο που δεν συνέβαινε αυτό, οι δηλώσεις αυτές απεικονίζουν το ευρύ χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στους διάφορους τρόπους προσέγγισης που υπάρχουν ως προς τα κτίρια.

Το ότι το χάσμα αυτό μεγαλώνει συνεχώς, αποδεικνύεται καθαρά, αν σκεφτούμε για παράδειγμα, ένα συγκρότημα εμπορικών γραφείων. Υπάρχει λοιπόν η Τράπεζα που χρηματοδοτεί και της οποίας το ενδιαφέρον είναι στραμμένο προς την οικονομική βιωσιμότητα του έργου. Θα υπάρχει στη συνέχεια και η κατασκευαστική εταιρία, που, παρόλο που θα έχει εμπορικό προσανατολισμό, θα ενδιαφέρεται για την εύκολη εκμίσθωση των γραφείων. Πιθανότατα να υπάρχει και μια λίγο ή πολύ ξεχωριστή ομάδα που θα ασχολείται με την διοίκηση των κτιρίων, και η οποία θα γνωρίζει φυσικά τον σωστό τρόπο διαχείρισης και διαδικασιών κατασκευής. Η τοπική αυτοδιοίκηση, και τα πολεοδομικά γραφεία, θα έχουν επίσης σχέση με την λήψη αποφάσεων σχετικά με το κτίριο. Τέλος θα υπάρχουν και τα άτομα εκείνα τα οποία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «οι χρήστες του κτιρίου». Η ομάδα των «χρηστών» από μόνο της θα ποικίλει. Μέσα στα πλαίσια του οργανισμού θα κυμαίνονται από μεσήλικες άντρες της ανώτερης διοίκησης μέχρι νέα κορίτσια που θα εκτελούν διάφορες υπαλληλικές εργασίες. Εκτός από τα άτομα αυτά, που θα εργάζονται τακτικά στα κτίρια αυτά, θα υπάρχουν και άλλοι «χρήστες» που θα επισκέπτονται τα κτίρια, και άτομα μέσα σ' αυτά, που θα βρίσκονται εκεί για διάφορα χρονικά διαστήματα, επίπεδα και συχνότητες. Τέλος θα υπάρχουν και εκείνοι που θα κανονίζουν να συναντούν άλλους απλά και μόνον στην είσοδο του κτιρίου ή απλά περ-

νούν από εκεί και το παρατηρούν ή το χρησιμοποιούν σαν σημείο στον προσανατολισμό τους μέσα στην πόλη ή απλώς έχουν ακουστά γι' αυτό, σαν ένα ιδιαίτερο δείγμα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής.

Από την μία πλευρά οι διάφοροι διοικητικοί της ομάδας θα έχουν ποι- κίλες γνώμες σχετικά με τα κτίρια και για τον τρόπο με τον οποίο θα επη- ρεάσουν τους ανθρώπους. Από την άλλη πλευρά, οι διάφοροι χρήστες θα αντιδράσουν ή θα επηρεαστούν από το κτίριο με διάφορους τρόπους. Πως είναι δυνατόν να επιλυθούν όλα αυτά τα σχετικά ζητήματα;

1.2. Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Είναι αρκετά δύσκολο να δοθεί μια ξεκάθαρη απάντηση στο πολύπλο- κο πρόβλημα, αλλά μπορεί να γίνει μια σημαντική αρχή από την εξέταση του ζητήματος κεντρικά, προς όλες τις παραπάνω σκέψεις. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο το φυσικό περιβάλλον επηρεάζει τους ανθρώπους και οι τρόποι με τους οποίους εκείνοι ανταποκρίνονται. Για παράδειγμα παίρ- νουμε τους Smithsons που δηλώνουν σχετικά με τον Mies van der Rohe, ότι η εργασία του είναι μια προσπάθεια να δείξει τον τρόπο με τον οποίο οι τυπικές ιδιότητες του κτιρίου του, επηρεάζουν τις αντιδράσεις των χρη- στών. Η εξήγησή τους απεικονίζει τον τρόπο με τον οποίο ορισμένοι αρχι- τέκτονες ασχολήθηκαν με τα θέματα αυτά δημιουργώντας μια εσωτερική, προσωπική γλώσσα μέσα στα πλαίσια της οποίας δεν υπάρχει δυνατότητα εξεύρεσης αποδείξεων για να εξεταστούν οι δηλώσεις. Πως είμαστε σε θέ- ση να γνωρίσουμε κάποτε, αν για παράδειγμα η «επιφάνεια» είναι «ουδετε- ροποιητική», ή όχι;

Η δυσκολία που αντιμετώπισαν οι κατασκευαστές σχετικά με την κα- τανόηση των αντιδράσεων των μελών του δημοτικού συμβουλίου θα μπο- ρούσαν να έχουν μια σχέση με σκέψεις ψυχολογίας. Και οι δύο ομάδες είχαν διαφορετικές απόψεις σχετικά με την μελλοντική χρήση του κτιρίου. Η μία ομάδα πιθανόν να ενδιαφερόταν για την γνώμη και τις κρίσεις που είχαν εκφράσει οι άνθρωποι σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση του κτι- ρίου, η άλλη ομάδα ενδιαφερόταν περισσότερο για τις πραγματικές επιδρά- σεις των κτιρίων στα άτομα. Για άλλη μια φορά αντιμετωπίζουμε την δυ- σκολία του ότι οι δύο ομάδες έχουν διαφορετικές απόψεις και η πιθανότητα που υπάρχει να διευκρινιστούν οι γνώμες αυτές ή να εξεταστούν είναι πολύ μικρή, σε σύγκριση με την δύναμη με την οποία διατυπώνονται.

Η γνώμη του ψυχιάτρου αντιμετωπίζει το θέμα αυτό περισσότερο δε- κτικά, πάνω σε μια βάση αμοιβαίας κατανόησης και λήψης αποφάσεων. Δεν συζητάμε για τα «βάθη της Αφρικής» ή για οποιαδήποτε άλλη αφαιρε-

ση που κατανοείται εσφαλμένα με πολύ εύκολο τρόπο, αλλά για πολυάριθμα κρεββάτια νοσοκομείων και λουτρά. Πάντως οι υφιστάμενες υποθέσεις συνεχίζουν να έχουν θέμα τους τον τρόπο με τον οποίο τα κτίρια είναι σε θέση να επηρεάσουν τον άνθρωπο. Ακόμη είναι απίθανο το γεγονός ο ψυχίατρος που αναφέρθηκε (με το ιατρικό του υπόβαθρο) να έχει οτιδήποτε άλλο από φραστικές αποδείξεις για να συνεχίσει. Το ενδιαφέρον του ήταν αναμφίβολα η υγεία των ασθενών του, παρά η προσπάθεια να καταρίψει οποιεσδήποτε άλλες αρχές, που έβρισκαν ευρύτερη εφαρμογή. Η δήλωσή του πραγματικά αποτελεί σύνοψη των προβλημάτων που είχε αντιμετωπίσει ο ίδιος προσωπικά, με αποτέλεσμα να δημιουργήσει μια ενδιαφέρουσα βάση για μια υπόθεση που θα εξεταστεί από τις μεθόδους της επιστημονικής ψυχολογίας. Επίσης παρουσιάζουν ενδιαφέρον ορισμένες από τις επικοινωνίες με άλλους, για παράδειγμα με την τοπική αυτοδιοίκηση ή τα υπεύθυνα για την λειτουργία των κτιρίων άτομα: στην ουσία οι συζητήσεις αυτές θα είναι συζητήσεις για τις ψυχολογικές συνέπειες των αποφάσεων στο σχεδιασμό. Αυτό συμβαίνει, επειδή πολλοί κανονισμοί κτιρίων, αν δεν βασίζονται στην ψυχολογική έρευνα, βασίζονται άμεσα σε υποθέσεις σχετικά με τις ψυχολογικές επιδράσεις των μορφών των κτιρίων. Για παράδειγμα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτό με το παράθυρο σχετικά με το φως και τους κανονισμούς στους οποίους υπόκεινται οι περισσότερες χώρες, οι οποίες πρέπει να υποθέτουν κατά πόσο θ' αντιδράσουν οι άνθρωποι πάνω σε διαφορετικές ποσότητες φωτός.

Εδώ εμφανίζονται δύο απόψεις. Η πρώτη ότι υπάρχουν πολυάριθμες συζητήσεις και έχουν ληφθεί πολλές αποφάσεις σχετικά με κτίρια, που βασίζονται σε υποθέσεις για ανθρώπους και για τις αλληλεπιδράσεις τους με τα κτίρια. Η δεύτερη είναι ότι μόνο όταν αυτές οι σχέσεις διατυπώνονται και κατανοούνται μέσα στα γενικά πλαίσια της επιστημονικής ψυχολογίας, αυτή η επικοινωνία μεταξύ των ατόμων που αποφασίζουν και των αποφάσεων που πράγματι λαμβάνονται, μπορεί να αναπτυχθεί με τρόπο αποτελεσματικό και σημαντικό.

Φυσικά όμως η ψυχολογία από μόνη της δεν αποτελεί την πλήρη απάντηση στα ερωτήματα αυτά – αποτελεί όμως ένα σημαντικό μέρος της απάντησης. Ο σκοπός του βιβλίου αυτού είναι να θέσει τα θεμέλια της εργασίας, πάνω στα οποία μπορούν να βασιστούν στην συνέχεια τα σχετικά δεδομένα της ψυχολογίας. Η ακριβής σημασία της προσέγγισης με τον τρόπο της επιστημονικής ψυχολογίας, εξετάζεται στο κεφάλαιο 2 με περισσότερες λεπτομέρειες.